

Sarusi Kiss Béla–Szegedi Péter

„Zsidómentesen, újjászületve...”

Őrségváltás a magyar labdarúgásban

1939–1944

A két háború közötti időszakban – szemben például a felsőoktatással – még a legradikálisabb antiszemita sem gondolták, hogy a magyar sportéletből akár részlegesen, akár teljesen ki kellene zárni a zsidókat. 1939-re azonban, ahogy a világ- és a magyar politikában, úgy – ezzel párhuzamosan – a sportirányításban is gyökeresen megváltoztak a hatalmi viszonyok. A sportot felügyelő Országos Testnevelési Tanács (OTT) javaslatára a kormány felfüggesztette a legnépszerűbb magyar sportág, a labdarúgás szövetségének önkormányzatát, és élére Gidófalvy Pál személyében hatósági biztost nevezett ki. Gidófalvy három és fél éves regnálása alatt megszűnt az MTK profi labdarúgócsapata, a Hungária FC, később feloszlatták magát a klubot is, a labdarúgó-szövetség és a játékvezetői testület vezetéséből pedig kiszorították a zsidó származású vezetőket.

E tanulmánnyal célunk nem csupán az volt, hogy bemutassuk az idáig vezető utat, s az árnásítás¹ stádiumait, de az is, hogy Gidófalvy népbírósi pere anyagaival bemutassuk a hatósági biztos szerepét.² Gidófalvy a korabeli sajtó s a visszaemlékezések tanúsága szerint a „tisztogató” legfontosabb figurája, s többek között az egyik legnagyobb múltú magyar sportklub, az MTK felszámolója volt. Szeretnénk tisztázni, hogy Gidófalvy mennyiben volt irányítója ezeknek a folyamatoknak, mennyiben volt felelős a sportág zsidótlánításának. S ezzel együtt reményeink szerint arra a kérdésre is választ tudunk adni, hogy ki volt Gidófalvy: egy küldetésstudattal felvértezett, (legalább részben) önálló döntéseket hozó szélsőjobboldali sportvezető vagy a „hatalom embere”, aki szinte kizárólag „felsőbb utasításokat” hajtott végre.

Az MTK első csapata a századfordulón
(Forrás: Fodor Henrik: Az MTK története. 1913)

AZ ELŐZMÉNYEK

A századfordulón születő magyar labdarúgásban már a kezdetektől fogva jelentős volt a zsidó részvétel. Egyrészt a játékosok viszonylag tekintélyes hányada volt zsidó származású, másrészt – főként az első világháború után – számos egyesület vezetőségében jelentős volt arányuk. A labdarúgás azonban nem vált „zsidó sporttá”. Igaz, hogy például az 1917 júniusában rendezett magyar–osztrákon hat zsidó labdarúgó is játszott a magyar nemzeti csapatban,³ de a „nagy” játékosgyéniségük között csak elvétve szerepeltek. Az 1920-as évek közepére pedig

Langfelder Ferenc.

az Újpest labdarúgó-szakosztályának vezetője

(Forrás: Földessy János: A magyar futball és az MLSZ. 1926)

kiöregedett a zsidó származású labdarúgók „nagy generációja”,⁴ ettől kezdve a válogatott csapatban csak elvétve jutottak szóhoz zsidó futballisták.

Noha nem ismerjük pontosan a játékosok etnikai-felekezeti megoszlását, de a rendelkezésünkre álló adatok alapján feltételezhetjük, hogy az első világháború előtt még jórészt Budapestre koncentrálódott sportág ilyen szempontból a főváros polgári társadalmához hasonlóan meglehetősen sokszínű volt. Ez a sokszínűség jellemezte a klubok társadalmi háttérét is, így nem véletlen, hogy az egyesületek között hamar kialakuló és egyre hevesebb rivalizálás sokszor etnikai-felekezeti vonásokat vett fel. A *Tribün* már az első világháború előtt így írt: „Másutt is versengenek az egyesületek egymással, de ez a versengés csak a sportra vonatkozik, nálunk személyre megy és társadalmi úton is megnyilvánul. Ennek élénk illusztrációja az a harc, mely az MTK és az FTC között folyik lángoló gyűlölettel. A felek csak vallási alapon küzdenek egymással és a lelkekbe igyekeznek goalokat rúgni.”⁵ Hasonlóan írt a *Nemzeti Sport* is: „Zsidó–keresztény ütközet zajlik le az MTK–MAC mérkőzésen, pláne ha az egy ku-

padöntő. Az emberek jogcímeiket keresnek az érzelmeik akadálytalan kitombolására, holott titkosan nyilvánvaló, hogy két ellentétes világnézet hadakszik a sportban ilyenkor.”⁶ A különböző társadalmi háttérű egyesületek szimbolikus küzdelmének volt köszönhető, hogy a futball, e kollektív érzelmek átélésére kiváló terepet nyújtó sportág a Monarchiában néhány év alatt hatalmas népszerűségegre tett szert.

1919 után azonban megváltoztak a futball belső erőviszonyai, és a politikai tér változásai is minden korábbihoz képest élesebb harcokat eredményeztek a labdarúgó-szférában. A sportágnak a grundokon, a pályákon, a lelátókon, s immár vidéken is hatalmas tábora volt, s a bázis szélesedése azt is jelentette, hogy a játékosoknak ekkor már lényegesen kisebb hányada volt zsidó származású. A klubok vezetőségében, és ezáltal az MLSZ (Magyar Labdarúgók Szövetsége), s még néhány más sportszövetség irányítói között azonban tekintélyes volt a zsidó részvétel. Ennek oka két tényezőre vezethető vissza. Egyrészt a sportklubok vezetésében főként jobb módú, az egyesület társadalmi bázisában (például egy kerületben) nagy tekintélynek örvendő polgárok vettek részt. Könnyű belátni, hogy e „nagy tekintélyű, jobb módú polgárok” között lényegesen magasabb volt a zsidók aránya, mint az egyre inkább munkás-kispolgári származású labdarúgók között. Másrészt ez a sajátos „munkamegosztás” még élesebben jelentkezett az első osztályú klubokban, ott, ahol a nagy népszerűségnek köszönhetően egyre nagyobb teret nyert a professzionizmus. A klubok élén ugyan az elnökök álltak, de a valódi vezetők a nemegyszer fizetésért dolgozó *intézők* (a labdarúgó-szakosztályok vezetői) voltak. Közöttük nem egy tőzsdeügynökkel találkozunk (például az MTK futballigazgatójának, Fodor Henriknek és az Újpest intézőjének, Langfelder Ferencnek közös tőzsdebizományos cégük volt). Az intézők vettek részt az MLSZ tanácsának, vagyis a szövetség napi döntéseket hozó szervének munkájában, s ezáltal ők irányították a sportágot.

A lappangó professzionizmus azonban azt is jelentette, hogy az egyesületek mellett megjelentek a mecénások, akik tábora a „háborús gazdagok és a spekulációs idők szerencsés lovagjaiból rekrutálódott. Akik ideálja nem a sport volt, hanem a szereplési vágy, a feltűnési viselkedés.”⁷ Bár pontos adatok nem állnak rendelkezésünkre, a korabeli források arról ta-

núskodnak, hogy az intézők és a mecénások zöme zsidó származású volt – akiket a szélsőjobb oldali sajtó rendre futballkalmároknak vagy futballkufároknak titulált. S mivel a politikai szférában az 1920-as évek elején az antiszemita, radikális jobboldal viszonylag jelentős pozíciókra tett szert, és az érdeklődés középpontjába kerülő honvédelmi nevelés miatt a sportra minden korábbinál nagyobb figyelem vetődött – így a sportág történetében először vetődött fel élesen a zsidók szerepe.

Mégpedig immár nem a pályán vagy a „pálya szélén”, hanem a sport irányítói között, vagyis a küzdelem már korántsem volt pusztán „szimbolikus”. 1920 közepén egy MLSZ-ülésen a később az FTC-nél dolgozó Klement Sándor kijelentette: „nem szabad tőrni azt, hogy a sportolók háromnegyede keresztényekből áll, míg a szövetség elnöksége, a bizottságok és a bíróbizottság kivétel nélkül zsidókból áll”. Egy másik tag szerint pedig „a keresztény kurzus egyesületeit üldözik”.⁸ A szövetségi hatalom kérdése más szövetségekben, sportágakban is felvetődött. Így például az MTK-elnök, Brüll Alfréd vezette birkózóknál a *Magyarország* szerint 1927-

Fodor Henrik, az MTK futbalszakosztályának vezetője

(Forrás: Földessy János: A magyar futball és az MLSZ. 1926)

ben „oly tisztikart állítottak a szövetség élére, melynek elnöke, egyik társelnöke, ügyvezető alelnöke, két alelnöke, főtitkára, titkára, szakosztályi elnöke, szakosztályi előadója, pénztárosa, ellenőre, leendő szövetségi kapitánya mind, mind egy szálig – zsidók. [...] A keresztény Magyarországnak igen nagy értéke a szintiszta keresztényekből álló magyar reprezentatív birkózógárda és mégis ezzel a nagy értékkel egykét zsidó »sportvezér« rendelkezik.”⁹

Ez viszont nem jelentette azt, hogy a sportírányítás számottevő vezetői között bárkinek is eszébe jutott volna, hogy akár a sportolásból, akár a sportvezetésből kizárják a zsidó származásúakat. Igaz, voltak törekvések a keresztények és zsidók szétválasztására. Az 1920 őszen létrejött Keresztény Magyar Sportliga társelnökei között találjuk az ébredők vezérét, Héjjas Ivánt, egyik társelnöke pedig az a Gömbös Gyula volt, aki „azt akarta elérni, hogy ezentúl a keresztény és zsidó sporttársadalom teljesen különváljék, ami azonban nem jelenti azt, hogy egymással meg ne mérkőzzenek a zöld gyepen”.¹⁰ Tulajdonképpen ennek az elvnek a jegyében szerveződött az MLSZ-től függetlenedni kívánó MOVE Labdarúgó Szövetség is, mely saját bajnokságot rendezett. A MOVE főként vidéken számtalan sportegyesületet hozott létre, vagy olvasztott magába régi klubot, s Gömbös kívánsága beteljesült: számos településen a MOVE ellenfele a jórészt zsidók által vezetett kereskedők és/vagy iparosok sportegyesülete volt.

Az antiszemitizmus ekkor azonban jórészt a profi, vagyis az elüzletiesedő futball ellenesség képében jelentkezett. A *Magyarország* szerint a mecénások „csaknem kivétel nélkül Galícia siber és rongyszedő söpredékéből milliomosodtak át sportpártolókká”, az intézők pedig „tegnap még bizonytalan foglalkozású, szürkekörmű és csaknem kivétel nélkül göndörhajú zsidógyerekek, úgyszólván egyik hétről a másikra lettek jól szituált potentátok”.¹¹ Fő ellenségük az MTK futballigazgatója, Fodor Henrik volt, de a szélsőjobb oldali sajtóban rendre számíthatott néhány rossz szóra Brüll Alfréd (az MTK elnöke), Reichard Ottó és Faragó Lajos (Nemzeti), Langfelder Ferenc és ritkábban Aschner Lipót (az Újpest intézője, illetve elnöke), Reiner Sándor (a Vasas intézője, a Tanácsköztársaság idején a Testnevelési Ügyek Direktóriumának tagja), Mayer Béla (a Kispest intézője) és Herczog Edvin, aki általában vidéki csapatok intézője-

Brüll Alfréd, az MTK elnöke
(Forrás: Fodor Henrik: Az MTK története. 1913)

ként tűnt fel. A szélsőjobboldal kedvelt klubjai, a „színtiszta” keresztény és amatőr egyesületek (mint például a MAC, BTC, ÓTE, BBTE) viszont nem tudták tartani a versenyt a professzionizmus útjára lépett egyletekkel. Márpedig a profik útján járt a radikálisok egyik kedvence, a Ferencvárosi TC is. A források arra utalnak, hogy az FTC és az MTK óriási hatalommal rendelkezett a labdarúgó-szövetségben, s ezt a hatalmat tulajdonképpen közösen gyakorolták.¹² Ez a tény jelzésértékű volt a radikális jobboldal számára: a futballszférát kettészelő amatőr–profli szembenállást nem lehetett hitelesen zsidó–keresztény (magyar) dichotómiaként beállítani.¹³ Ráadásul 1926-ban bevezették a profli bajnokságot, amiben immár vidéki csapatok is részt vettek. A vidéki profli klubok vezetésében pedig sok esetben helyet kaptak a helyi közigazgatási-politikai elit nemesi vagy keresztény polgári származású vezetői. Amikor a debreceni Bocskai vezetésében megjelent Vásáry

István polgármester, amikor Hodobay Sándor polgármester volt a miskolci Attila egyik fő támogatója, amikor a szombathelyi Sabaria elnöki posztját Lingaeur Albin nemzetgyűlési képviselő töltötte be, a szegedi Bástya egyik díszelnöke pedig a város vezetője, Somogyi Szilveszter volt, akkor nem lehetett az őrsváltás mellett érvelni. Ráadásul a politikai hatalomtól is messze kerültek a radikálisok, a bethleni konszolidáció vagy éppen a numerus clausus törvény 1928-as enyhítése közvetve azt jelentette, hogy a labdarúgásban a hangos, ám annál kisebb súlyt képviselő szélsőjobboldali erők hosszú időre marginalizálódnak.

HATÓSÁGI BIZTOS A SZÖVETSÉG ÉLÉN

A profizmus bevezetése tehát „diszkvalifikálta” a labdarúgó-szféra radikálisait, és külső politikai akarat sem volt arra, hogy a labdarúgás vezetésében uralkodó „felekezeti viszonyokat” megváltoztassák. A zsidó származású vezetők aránya ugyanis változatlanul jelentős maradt mind a szövetségben, mind a nagy klubok vezetésében, amit ugyan gyakran kárhoztatott a szélsőjobboldali sajtó, de korántsem olyan vehemenciával, mint az 1920-as évek elején.

A gazdasági válság alapjaiban rengette meg a profizmust, az 1935-ben bevezetett Nemzeti Bajnokságban már amatőr egyletek is indultak. Tehát a labdarúgásban olyan folyamatok zajlottak, amelyek alapvetően megfeleltek a radikálisok ideáljainak. A bajnokság első és második osztályában egyre több olyan egylet jelent meg, amelyet nagy állami vállalat tartott fenn, és bázisát „keresztény és magyar” tisztviselők és munkások alkották (pl. Törekvés, szombathelyi Haladás, győri ETO, Elektromos, a miskolci DIMÁVAG, Salgótarjáni Bányász, Gamma, Szolnoki MÁV stb.). A klubok közötti erőviszonyok átstrukturálódásával párhuzamosan, a politikai erőterben bekövetkezett változások rövidesen felforgatták az MLSZ-ben majd két évtizede kikristályosodott hatalmi viszonyokat. Ismertek az ország „jobbrtolódásának” állomásai, a labdarúgásra a legnagyobb hatást vélhetően (hisz ezt forrásokkal nem tudjuk alátámasztani) az Anschluss, majd később – dokumentálhatóan – a második zsidótörvény tette. Amikor ugyanis a német csapatok bevonultak Ausztriába, egy héten belül valamennyi sport-szövetségben félreállították a zsidókat, törölték

a cionista Hakoah-t a bajnokságból, lecserélték az Austria Wien – jórészt zsidók alkotta – vezetését. A mérkőzéseken ezután sem a bíró, sem a határbíró nem lehetett zsidó, és elbocsátották a zsidó sportújságírókat is. Úgy vélem, az osztrák példa aktivizálta azokat, akik Magyarországon kevesebb zsidót szerettek volna a magyar labdarúgás irányítói között tudni, mert láthatták: kellő politikai támogatással akár egyik napról a másikra árjásítani lehet egy egész sportágat.

Szeptember végén a *Magyarországban* jelent meg egy írás a futballt irányító intézőkről, akiket a lap „a gettó volt rongyosai”-nak, „karvalyképzű vámszedők”-nek, „játékos-rabtartók”-nak és „egyesületi paraziták”-nak nevezett. Pár nap múlva a lap, felelevenítve régi tradícióit, elkezdett zsidókat számolni. Egy alkalommal úgy számoltak be az egyik bajnoki labdarúgó-fordulóról, hogy megjegyezték: a 7 első osztályú mérkőzésen 6, a 14 másodosztályú mérkőzésen 10 zsidó játékvezető működött közre. Rövidesen pedig igyekeztek pontos kimutatást közölni a labdarúgásban uralkodó hatalmi viszonyokról – a cikk „Zsidó üzleti célokat szolgál a magyar labdarúgócsapat” címmel jelent meg.¹⁴ A legutóbbi szövetségi szavazás kapcsán megállapí-

Aschner Lipót, az Újpest elnöke

(Forrás: Magyar Testnevelési és Sportmúzeum)

tották, hogy az országos elnökség 23 tagjából 9, a vidéki kerületi alszövetségekben 87-ből 45, a Nemzeti Bajnokság 31 szövetségi képviselőjéből pedig 16 zsidó. Ezenkívül pontos kimutatást is közöltek arról, hogy a szövetség egyes testületeiben hol vannak zsidó elnökök, főtitkárok, elnökhelyettesek.

1938 októberétől új vezetősége volt az OTT-nek, Prém Lóránd ügyvezető elnök kijelentette: „teljesen keresztény és nemzeti alapon állunk, és valamennyi szövetségben ilyen irányú vezetésre van szükség.”¹⁵ Ekkor történt meg először, hogy hivatalosan diszkrimináltak Magyarországon zsidó sportolókat: az OTT rendelete értelmében, Olaszországban és Németországban zsidó versenyző nem képviselhette a magyar színeket, és nem lehet magyar csapat külföldi túráján zsidó kísérelő sem.¹⁶ Később, de még 1939-ben, a belügyminiszter rendeletben tiltotta meg, hogy több sportágban (pl. labdarúgás, ökölvívás, sí, tenisz stb.) zsidók hivatásos oktatók lehessenek.¹⁷ 1939 februárjában az OTT bejelentette, hogy a Pénzügyi TSC és a Postás SE-nek az MLSZ ellen benyújtott panaszával kapcsolatban kivizsgálja az „MLSZ ügyvezetését és sportbeli magatartását”.¹⁸ A *Sportbírlap* hozzátette: „A legtöbb magyarázat azonban megegyezett abban, hogy az OTT nem sportbeli okok miatt akar foglalkozni az MLSZ-szel”, így nem is meglepő, hogy pár hét elteltével Usetty Béla nemzetgyűlési képviselő lemondott MLSZ-elnöki funkciójáról.¹⁹ A *Magyarország* már 1938 őszén kifejtette, hogy Fodor Henrik és társai a „díszkeresztény” Usetty mögé bújnak, viszont el fog jönni „a rezsim utolsó mérlegének ideje, amikor nem díszkeresztények, hanem a keresztény magyar szellem ejti meg a számadást...”²⁰ 1939 áprilisában megszületett a második zsidótörvény, melynek 5. paragrafusa vonatkozott a labdarúgó-szövetségre, 17. és 19. paragrafusa pedig a sportegyesületekre.²¹ Ugyan a zsidótörvény értelmében nem kellett volna teljesen zsidótlánítani a szövetség és a klubok vezetését (hiszen a tisztviselők túlnyomó része nem állt alkalmazotti viszonyban egyikükkel sem), de a sportélet legmagasabb szintű állami irányítói a zsidótörvény szelleme által vezérelve elérkezettnek látták az időt, hogy „megtisztítsák” a labdarúgó-szövetséget.

Bár a *Magyarország* szerint a sportban, miképp az élet minden területén „háttérbe szorul ez a betolakodott faj”, és a „menekülő patkányok” sehol sem okoznak „üzemzavart”, az OTT vél-

hetően nem bízott abban, hogy a „díszkeresztények” árjásítani fogják a labdarúgó-szövetséget.²² Javaslataikra a belügyminiszter felfüggesztette a szövetség és a Játékvezetői Testület (JT) autonómiáját, és élükre hatósági biztosokat nevezett ki. A hatósági biztos kinevezésével egy időben lemondott az Országos Testnevelési Tanácsban betöltött tagságáról Usetty Béla, a Ferencváros elnöke, az MLSZ volt vezetője, majd egy hónap múlva Mailinger Béla, az FTC alelnöke is.²³

A zsidótlanítás céljára burkoltan utalt a hivatalos indoklás is.²⁴ „A magyar labdarúgósport irányítása, szakszerű és sportpolitikai vezetése, a magyar megújulás korához méltó szellemisége nem állja ki a szigorú bírálatot. [...] A legnépszerűbb magyar sportág vezetéséből hiányzik a céltudatos nemzetnevelő készség. [...] Labdarúgásunk szelleme erősen elüzettesedett, s emiatt az üzleties szellem miatt nemcsak a sportszerűség gondolata szorult gyakran háttérbe, de a nemzeti fontosságú feladatok jelentősége is szenvedni volt kénytelen. [...] Mindezek a hibák és hiányosságok egyre jobban kimélyítették azt az ellentétet is, amely újabban a magyar labdarúgósport és a keresztény középosztály között kifejlődött. S az ellentéteket csak súlyosbította az a körülmény, hogy

a nemzetnevelésben hathatós tényező szerepére hivatott magyar labdarúgósport vezetői közé nagy számmal kerültek be olyanok, akik a magyar ifjúság nemzeti szellemben való vezetésére nem alkalmasok. [...] Az Országos Testnevelési Tanács ezt a helyzetet tarthatatlannak ítélte. S mert úgy látta, hogy a magyar labdarúgásban a hibák kiküszöbölését csak gyökeres személyi, szellemi és sportpolitikai rendszerváltás révén lehet elérni, a keresztény és nemzeti szellemű, de ugyanakkor sportszellemben és szakszerűségben is erős labdarúgó-szövetséget teljes átépítő munkával vélte megteremteni.”²⁵ A kormány az MLSZ élére Gidófalvy Pál hódmezővásárhelyi tiszteletbeli tanácsnokot, a Délmagyarországi Labdarúgók Alsószövetségének (DLASZ) elnökét nevezte ki miniszteri biztosnak, a JT vezetésével pedig a szegedi – eredetileg erdélyi – Gálffy Endrét bízta meg. Nem véletlenül jegyezte meg tehát a *Sportújság* újságírója, hogy „a magyar labdarúgás motorja mellett most vidéki irányítók állnak”,²⁶ és Gidófalvy népbírói peréből is az derül ki, hogy rá sokan mint az „elnyomott vidéki sport” képviselőjére tekintettek. A labdarúgó-válogatott szövetségi kapitánya vitéz Ginzer Dénes, a BTC és a MAFC egykori kapusa lett, aki kinevezése előtt az Elektromos egyik vezetője volt. A fővárosi labdarúgó-szövetség (BLASZ) élére pedig visszakértült az a Zsarnóczay János, aki 1926 és 1936 között is vezette a testületet, és a MAC képviselőjeként már az 1920-as évek elején a profizmus egyik legelszántabb ellenzője, s ezáltal a radikális jobboldal egyik kedvelt alakja volt.²⁷ Nem véletlen tehát, hogy az 1920-as évek közepén Zsarnóczay a MOVE Labdarúgó Szövetség ügyvezető alelnöke is volt. A fontosabb posztok betöltői közül csak 1923 óta főtitkári feladatot ellátó (egyébként nem zsidó) Kenyeres Árpád maradhatott tisztségében, igaz, csak fél évig: Gidófalvy 1940 elején felmondott (más források szerint nem hosszabbította meg szerződését) Kenyeresnek.²⁸

A magát székely származású reformátusnak valló Gidófalvy Pál 1900-ban, a Kolozs megyei Bogártelkén született.²⁹ Az első világháború után szegedi joghallgatóként belépett egy csendőrzászlóaljba, ahol 1922-ig teljesített szolgálatot. Tanulmányai alatt több jobboldali diák-szervezet vezetésében is részt vett, az egyetemi sportklub diákelnöke lett. 1924-től Hódmezővásárhelyen főispáni titkárként dolgozott. Elnöke lett a Hódmezővásárhelyi TVE-nek, felelős

Usetty Béla, az MLSZ elnöke 1939-ig

(Forrás: A BLASZ tíz éve. 1936)

Kenyeres Árpád, az MLSZ főtitkára

(Forrás: Földessy János: A magyar futball és az MLSZ. 1926)

szerkesztője a *Délvidéki Sport* című lapnak, amely – vallomása szerint – „már 1934-ben céljával tűzte ki s nyíltan programjává tette a sport nemzeti keresztény jobboldali és fajvédelmi szempontból való átalakításának szükségességét”. 1935-ben a DLASZ elnökévé választották, annak ellenére, hogy a szegedi klubok azonnal bizalmatlansági indítványt akartak benyújtani ellene.³⁰ Az őrsváltást sürgetőknek vélhetően 1938 őszén került Gidófalvy a látóköribe, amikor az MLSZ országos közgyűlésén „hitet tett a jobboldali gondolat mellett, követelte, hogy az MLSZ egész ügyvitelében a nemzeti és keresztény gondolat legyen az uralkodó szellem”.³¹ Gidófalvy – egyedülként a vidéki kerületek elnökei közül – kimaradt az országos elnökségből, a *Magyarország* szerint „nemzeti szocialista érzelmei és meggyőződése miatt”.

Az MLSZ hatósági biztosának, illetve a sportvezetőknek három feladatot kellett végrehajtaniuk: vissza kellett szorítaniuk a zsidókat a labdarúgó-szövetségből és annak szerveiből, „új szellemet” kellett meghonosítaniuk a sportágban, s végül elő kellett segíteniük, hogy a klubok vezetőségeiből is kikerüljenek a zsidó származású vezetők.

LABDARÚGÓ-SZÖVETSÉG – ZSIDÓK NÉLKÜL

Gidófalvy népbíróvási perének egy kulcskérdése volt, hogy milyen konkrét okok vezettek kinevezéséhez. A bíróság azzal vádolta a biztost – „akinek addig is legfontosabb programpontja volt a sport egészségesebb alapokra helyezése” (vagyis a zsidótlánítás) –, hogy kinevezésétől „az átállítás munkájának maradéktalan végrehajtását” várták. Gidófalvy viszont azzal védekezett, hogy pusztán sportpolitikai okokból nevezték ki, sőt a felsőbb hatóságok által kiadott jogfosztó, zsidóellenes rendelkezéseket teljeséggel szabotálni igyekezett. Kétségtelen, hogy a politikai hatalom a két háború között szinte állandóan harcolt a labdarúgó-szövetséggel, autonómiájának felfüggesztése is sokszor szóba került. Gidófalvy „sportpolitikai okokra” hivatkozó érvelése tehát nem volt teljesen megalapozatlan, de kinevezésének körülményei és időpontja egyértelművé teszik, hogy „felettesei” mivel bízták meg.

A zsidók kiszorítása a szövetségből és annak szerveiből viszonylag könnyű feladat volt, hiszen új vezetők álltak a szövetség élén, akik mellett ráadásul nem működött választott elnökség. Így Gidófalvyra az a feladat hárult, hogy az a sportágban tekintélyes súllyal rendelkező (nagy részben zsidó származású) intézőket kicserélje. A szövetségnek arra nem volt lehetősége, hogy megválogassa, a klubok kiket választanak intézőiknek. Az új MLSZ egyszerű megoldást talált: a szövetség fennhatósága alatt álló valamennyi egyesület megbízottjának és képviselőjének működési jogát felfüggesztették, az új évadban (1939/40) ezek az intézők már nem képviselheték csapataikat.³²

A labdarúgás vezetésében így egyedül a cégligában maradhettek zsidók. A kisebb, jórészt magáncégek tekintélyes része szervezett futballcsapatot, ezek a tulajdonképpen amatőr klubok hozták létre a profi bajnokság 1926-os bevezetése után a cégligát, hogy önálló bajnokságban induljanak. Mivel e cégek tulajdonosainak, irányítóinak nagy része zsidó származású volt, nem meglepő, hogy a cégligában is nagyon sok zsidó vezető volt. A *Magyarország* 1940 tavaszán írt arról, hogy a cégliga még mindig „zsidó befolyás” alatt áll (elnöke keresztény, három társelnöke zsidó, a hat alelnök közül öt szintén). A belügyminiszter végül 1940 őszén jelentette ki, hogy szerinte – a cégliga ellenállása dacára –

be kell olvadniuk az MLSZ-be.³³ Erre 1941 tavaszán került sor, amikor a cégligát feloszlatták, és helyette az MLSZ-en belül létrehozták a Vállalati Egyesületek Alosztályát.

Nagyobb problémát okozott a zsidó játékvezetők eltávolítása. Gidófalvy már kinevezése napján felhívást intézett „az ország keresztény ifjúságához, amely eddig sajnálatos módon nagyrészt távol tartotta magát a játékvezetéstől: haladéktalanul jelentkeznek a felállítandó játékvezetői tanfolyamok hallgatására, hogy az új őszi idényben már igénybe vehessék az ő munkásságukat is”.³⁴ Pár hét múlva valóban beindították az új játékvezetői tanfolyamot. Gidófalvy a megnyitón – melyet stílszerűen a MOVE székházában tartottak – bejelentette, hogy a jövőben Magyarországon csak keresztény sportember vezethet labdarúgó-mérkőzést. A bírótoborzás sikere érdekében a tanfolyam díját 16–20 pengőről 1 pengőre szállították le.³⁵ 1939 augusztusában a bírácoknak igazolási kérelmet kellett benyújtaniuk, ebből Gidófalvy 208-at utasított vissza, 171-et a játékvezető származása miatt.³⁶ 1940 elején került sor a játékvezetői testület teljes átalakítására, amelynek úgy lett 1600 tagja, hogy 500 (!) „nem árja” bírót zártak ki a testületből³⁷ (ennek ellenére Gidófalvy népbíróválasztási tárgyalásán arra hivatkozott, hogy a Játékvezető Testület árszabását nem ő hajtotta végre). Őket pótolták a játékvezetői tanfolyamon végzetekkel, ám e „gyorstalpalónak” megvolt az a hibája, hogy ezután rendkívül alacsony képzettségű bírók is vezethettek mérkőzést. A sportlapok több esetről is beszámoltak, amikor alsóbb osztályú mérkőzések azért fulladtak botrányba, mert sokszor az alapvető szabályokkal sem tisztában lévő bírók rossz ítéleteket hoztak.

Egy rövid kitérőt téve, meg kell jegyeznünk: hasonló akciók más sportszövetségekben, sportágakban is lezajlottak. Először a kézilabdázók kerültek reflektorfénybe. Amikor a zsidó futballbírókat kizárták a játékvezetői testületből, sokan a kézilabdázókhoz akartak „átigazolni”. A *Magyarország* szerint a kizártak tekintélyes része jelentkezett a kézilabda-szövetség által meghirdetett játékvezetői tanfolyamra, a lap hozzátette, hogy „a kézilabda szövetségben túlsúlyban van a zsidóság, és a bajnoki mérkőzéseket háromnegyed részben zsidók vezetik”.³⁸ Nagy gondot jelentett az őrsváltás az ökölvívóknál. A szövetségben zsidó volt a főtitkár, az egyik alelnök, a pénztáros, illetve öten-öten a hét első osztályú és a hat másodosztályú bíró

közül. Az ökölvívóknál a szövetségi élet teljes megbénulását jelentette volna a tömeges személycseré, így elhatározták, hogy az „őrsváltás” előtt kitanítanak hat testnevelő tanárt...³⁹ Az ökölvívókat a vívók követték. Szövetségük felkérte a zsidó vívókat, hogy versenyre ne nevezzenek, a bírák pedig tartózkodjanak a bírászkodástól. A „zsidó ökölvívó egyesületeket” (ahol a vezetőségben legalább 6 százalék a zsidó) felszólították, hogy mindennemű szövetségi szerepléstől tartózkodjanak.⁴⁰ A tenisz szövetség edzői testületét viszont csak 1942 végén árszabították, amikor 13 zsidó tenisztréneret távolítottak el.⁴¹

AZ „ÚJ SZELLEM”

Gidófalvy igyekezett a labdarúgásban „új szellemet” teremteni, melynek tartalma részben közvetlenül kapcsolódott a keresztény-nemzeti eszmeiséghez, részben levezethető abból. Az új vezetés azt szerette volna, ha a zsidóságot nem csupán kikapcsolják a labdarúgás vérkeringéséből, de a sportágat egyfajta *keresztény-nemzeti szellem* hatja át – ez már kiderült a Gidófalvyt kinevező OTT-határozatból is. Látszólag ennek motorja lehetett volna a hatósági biztos kinevezése után szinte azonnal megalakult Keresztény Nemzeti Amatőr Tábor, de a 74 fővárosi amatőr klub által a Budapesti Vasutas Sport Club (BVSC) helyiségében létrehozott tömörülés többé nem hallatott magáról.⁴² Így az új szellem meghonosodását néhány szokatlan rendelkezéssel kívánták elérni. Gidófalvy 1939 novemberében például elrendelte, hogy az ifjúsági csapatok mérkőzéseinek elején és végén a csapatok „Szebb jövőt!” és „Adjon Isten!” köszöntéssel üdvözljék egymást és a közönséget. Ezt később úgy szerették volna továbbfejleszteni, hogy a nézőket is bevonják a köszönésbe. A szövetség kérte a mérkőzéseket látogató közönséget, hogy a vendégcsapat „Szebb jövőt!” köszöntését a vendéglátó csapattal együtt „Adjon Isten!”-nel viszonzozza.⁴³ Egy másik tipikus kezdeményezés a nyugati kerülettől érkezett. A Győrt és Szombathelyt magában foglaló kerületnek 1939 elején még az elnöke és a főtitkára is zsidó volt. Az új elnök – dr. Czopf Ferenc – 1940 elején országos mozgalmat kívánt indítani, hogy a vidéki labdarúgó-szövetségek tanácsstermeiben függeszsenek ki keresztet.⁴⁴ Néhány hónap múlva Gidófalvy pedig elrendelte, hogy

minden mérkőzésen ki kell tűzni a magyar zászlót, a „legkiemelkedőbb helyre”.⁴⁵ Szintén a sportág nemzeti elkötelezettségét kívánta hangsúlyozni, hogy 1942-től a területi alapon szerveződő másodosztályú bajnokságokat történelmi személyiségekről nevezték el, így lett az NBII-ben Mátyás-, Rákóczi-, Zrínyi-, Wesselényi- és Széchenyi-csoport. De a szövetség új irányvonala az MLSZ alapszabályaiban is megjelent. Az 1941-ben kiadott szabálykönyv 5. paragrafusa kimondta: „A szövetség célja, hogy a magyar labdarúgás ügyét az ország egész területén nemzeti és keresztény szellemben szervezze, előmozdítsa és helyes irányba vezesse. A labdarúgósporthal foglalkozó ifjúságot nemzeti és keresztény szellemben nevelje, nemzeti öntudatát, fegyelmességét, testi és erkölcsi erejét hazafias irányban erősítse.”

Az „új szellem” egyik legfontosabb vonásának a *lovagiaságot* (vagyis a „keresztény úriember” lovagiaságát) tartották. Kétségtelen, hogy a labdarúgó-pályákon már a századfordulótól kezdve gyakran olyan jelenetek zajlottak le, melyek aligha növelték a sportág jó hírnevét. Az erőszakot az 1920-as évek közepére viszonylag hatékonyan vissza tudták szorítani, igaz, az 1930-as években a „veszélyesnek” ígérkező élvonalbeli mérkőzéseket jelentős rendőri készültség mellett rendezték.⁴⁶ A nézőtéri verbális agressziót viszont nem tudták megakadályozni, mint ahogy a labdarúgók durvaságait sem sikerült teljesen háttérbe szorítani. Az új MLSZ a keresztény középosztály normáit akarta meghonosítani a labdarúgók között, egy olyan közegben, melynek tábora immár sok tízezerre duzzadt, és jórészt olyan társadalmi csoportokból verbuválódott, melyeket lényeges távolság választott el a középosztálytól. Gidófalvy több olyan lépést is tett, és olyan szabályokat hozott, melyek azt jelezték, hogy megkísérli azt, amit sem előtte, sem utána nem tudott senki sem megvalósítani: lecsendesíteni a nézőket és elűzni a sportág közeléből az unfair játékosokat. Igaz, a labdarúgó-szövetség már 1937-ben próbálkozott hasonlóval: egy akkor hozott szabály szerint, ha a közönség ütemesen sértegeti a játékvezetőt, akkor annak félbe kell szakítania a mérkőzést, s ha a folytatás után a játékvezető elleni sértegetések tovább tartanak, le kell fűjnia a mérkőzést.⁴⁷ Szinte természetes, hogy a terveket, határozatokat, szokatlan ötleteket mély paternalizmus hatotta át – amikor a kezdeti nyilatkozatokról, felhívásokról kiderült, hogy

hiábavaló próbálkozások csupán, a szövetség olyan büntető rendelkezéseket fogantatosított, amelyek példátlanul szigorúak a sportág történetében. 1939 októberében ifjúsági mérkőzések játékvezetői arra panaszkodtak, hogy egyre sportszerűtlenebbek a fiatal játékosok, sértegetik a bírót. Gidófalvy „ennek hallatára kijelentette, hogy ezentúl minden kedden maga elé fogja idézni a kiállított ifjúsági játékosokat és személyesen fog a »lelkükre beszélni«”.⁴⁸ 1940 elején, a tavaszi szezon kezdete előtt figyelmeztetett, hogy „a pályákon mindenkor a legnagyobb rendnek kell lennie. Nem tűröm, hogy a játékosok, egyesületi vezetők, vagy a nézőközönség a játékvezetőket, vagy az ellenfelet sértegesse. A pályákon feltétlenül a lovagias, sportszerű magyar szellemnek kell uralkodnia.”⁴⁹ A figyelmeztetések hiábavalónak bizonyulhattak, mert Gidófalvy keményebb lépésekre szánta el magát. Kijelentette, hogy „a jövőben nemcsak azokat a durvaságokat fogja szigorúan büntetni, amelyek testi sérülést okoznak, hanem a játékból azonnal eltávolítják azokat, akik játék közben társaik felé káromkodnak, szitkozódhatnak vagy trágár kifejezést használnak. Minden ilyen sportszerűtlen és minősíthetetlen magatartást a fegyelmi eljárás megindulása esetén úgy bírálják el, mintha az illető játékos szándékos testi sérülést okozott volna.”⁵⁰ A játéknak már ez a szigorú szabályozása is szokatlan, 1940 májusában azonban olyan rendeletet hoztak, melyre a drákói jelző illik.

- súlyosabb sérülésnél a mérkőzést be kell szüntetni,
- ha szándékos volt a szabálytalanság, amely törést idézett elő, bűnvádi eljárást kell indítani,
- a törést okozó játékost örökre el kell tiltani,
- ha a közönség fegyelmezetlen, a lelátót karambolmal kell kiüríttetni, vagy a mérkőzést be kell szüntetni,
- az ilyen egyesület pályaválasztói jogát örökre fel kell függeszteni,
- ha a játékosok valamilyen bírói ítélet elleni tiltakozásul levonulnak, a csapatot a bajnokságból törölni kell.⁵¹

Az új irányvonal harmadik vonása az *üzleties szellem száműzése* volt (az üzleties szellem általában a „zsidó szellem” szinonimájaként értendő). A miniszteri biztosnak ezzel volt a legkevesebb teendője, hisz a háború megtette a maga hatá-

sát. A magyar profi labdarúgásnak ugyanis meg kellett azzal a problémával küzdenie, hogy a belső piac kicsi: azaz a magyar futballra nem volt elégséges hazai fizető kereslet. Ezért szinte minden élvonalbeli csapat rendszeresen túrázott külföldön, az MTK például 1934-ben 22 bajnoki találkozó mellett 35 (!) nemzetközi mérkőzésen lépett pályára – és ebből csak 5 alkalommal Budapesten. A profi kluboknak jelentős bevétele származott a külföldi utakból, ám a világháború szinte megfojtotta a túrázást, hiszen a legfontosabb célországok (Lengyelország, Franciaország, Olaszország, Ausztria, Csehszlovákia) többsége háborús vagy megszállt övezetté vált. Ráadásul a profi klubok vezetői között nagyon sok zsidó származású vezető volt, így több esetben nehéz eldönteni, hogy egy-egy profiklub vesztét a zsidóság diszkriminálása vagy a túrázási lehetőség megszűnése – tágabb értelemben a profizmus anyagi alapjainak megroppanása – okozta. A *Magyarország* például az „Anyagi válságban a profi futball” című cikkében írta: „a Hungária, amely lényegében keresztény játékosokból állott, no, meg az Újpest is, s rajtuk kívül még néhány középcsapat, ha nyíltan nem is, de lényegében a zsidóságnak okozott kellemes bizsergést egy-egy győzelmével. Ez a zsidóság most megszűnt fizető publikumnak lenni, ez a zsidóság most nem látogatja a sportpályákat, nem támogatja a sportot.”⁵²

Azonban mindentől még a szerényebb költségvetésű klubok is sokszor nehéz anyagi helyzetbe kerültek. A hatalom azonban természetesen belátóbb volt a Gidófalvy vezetete szövetséggel. A labdarúgók először 1910 és 1917 között, majd 1922-től – minisztériumi rendeletre – 50 százalékos vasúti kedvezményt vehettek igénybe, ha mérkőzésre utaztak. Ez később megszűnt, Gidófalvy színre lépése után azonban mindössze három hónappal a kereskedelmi miniszter ismét a kedvezményezett közé sorolta a labdarúgókat.⁵³ Ezzel együtt a válogatott mérkőzések ülőhelyeinek árát 50 százalékkal csökkentette a szövetség. Megtehetette, hiszen erre fedezetet biztosított a hatalom: az „új MLSZ”-t másfél év alatt 80 000 pengővel segítette az OTT. Ebből 55 000 pengőt költöttek a régi MLSZ adósságainak rendezésére, Holló Zoltán, az MLSZ pénztárosa – kétértelműen – kijelentette: „a múltat kellett legelőször likvidálnunk”.⁵⁴ Jellemző, hogy a hatalom az 1930-as évek közepén még másképp kezelte a labdarúgókat. Az 1925-ben bevezetett, egyesületek ál-

tal a bevételeikkel arányosan fizetett testnevelési adó felét az OTT visszautalta az MLSZ-nek, azonban ezt 1935-ben megszüntette. A szövetség nehéz helyzetbe került, és két év múlva 40 000 pengő segélyt kért az OTT-tól, ám annak elnöke visszautasította a kérést.⁵⁵

EGYESÜLETEK – ZSIDÓK NÉLKÜL

Az MLSZ fokozott figyelmet fordított azokra az egyesületekre, ahol közismerten több zsidó származású vezető maradt vezető pozícióban, illetve igyekeztek a „strómanokat” lebuktatni. A legfontosabb célpont a Hungária és az Újpest, illetve néhány középcsapat „háttérbe vonult” intézője volt. A két csapat még 1939/40 telén is túrázott – az utolsó lehetséges helyeken: Görögországban és Törökországban, illetve Jugoszláviában. Ezeket a túrákat éveken át a csapatok intézői szervezték, esetünkben Fodor Henrik (MTK), illetve Langfelder Ferenc (Újpest). Ekkor azonban a szabályok már nem tették lehetővé, hogy külföldön zsidó kíséző utazzon a sportolókkal (1939 elején az OTT még csak a németországi és olaszországi utazásaikat tiltotta). Az MTK-t névleg a klub masszörje kísérte, Fodor csak később szállt fel a Görögországba tartó vonatra. A masször (tehát a klub fizetett alkalmazottja!) azonban később feljelentette az MTK-t a miniszteri biztosnál, így a klubot 1000 pengőre büntették, és ugyanezzel vádolták meg a Jugoszláviában túrázó Újpestet is.⁵⁶

Több egyesületben zajlott le ezekben az években őrsgváltás, annak ellenére, hogy a sportegyesületeknek „hivatalosan” ekkor még lehetek zsidó tagjai és vezetői is. Ugyan hivatalos rendelet nem jelent meg a sportegyesületek zsidótlánításáról, ám joggal feltételezhetjük, hogy a hatalom (véltetően az OTT) igyekezett meggátolni, hogy a klubokban zsidó vezetők tevékenykedjenek. Feltűnő ugyanis, hogy a második zsidótörvény kihirdetése után mintegy fél évvel egyre gyakrabban fordult elő, hogy sportegyesületek „színtiszta keresztény” vezetőséget választottak. A Kispest az elsők között váltott: amikor a helyi hatalom nem támogatta a Kispest FC-t, mert ügyeit „üzletemberek” intézik, a profi klub tisztikara és választmánya lemondott. Két hét múlva ismét keresztény elnöke lett a Kispestnek. A *Magyarország* szerint: „A Kispest FC a kispesti zsidóság utolsó fellegvára volt, ahol a város zsidósága és az azok uszályába ka-

paszkodó néhány keresztény korlátlan hatalommal rendelkeztek, és ügyesen használták ki a sport reprezentáló erejét saját üzleti érdekeik szempontjából.”⁵⁷ 1940 végén a *Magyarország* „Zsidómentesen, újjászületve folytatja munkáját a III. kerületi Vívó és Torna Egylet” címmel számolt be a nagy múltú klubnál történekről. A lap korábban sokszor ostromozta az egyesületet, amely – szerintük – az óbudai zsidóság vezetése alatt állt. Most is megjegyezték, hogy „az 53 éves múltra visszatekintő jobb sorsra érdemes egyesület vezetőségében ugyanis az utóbbi években több zsidó foglalt helyet, ami a különben keresztény kerületben széleskörű ellen-szenvet váltott ki.”⁵⁸ Az egyesület rövidesen új nevet vett fel (III. ker. Árpád Sportegyesület) és a klubba beolvadt a Magyar Pamutipari Sport Club is.⁵⁹

Ilyen „örségváltásra” vidéken is sor került, például Debrecen élvonalbeli, profi klubjánál, a Bocskai FC-ben. A klub élén rendszerint nagyszámú vezetőség állt, a tényleges irányítás azonban általában egy-két ember feladata volt, az 1930-as évek közepétől ezt a Szombathelyről érkezett zsidó származású intéző-menedzser, Herczog Edvin látta el. A vezetőségekben mindig nagy számban vettek részt zsidók, a klub 1926-ban még magyaros nevét is egy zsidó újságírótól, Römer Richárdtól kapta. A Bocskai a több mint egy évtizedes sikeres működés után sok más profi klubhoz hasonlóan elszegényedett, és a város vezetése sem támogatta már egy idő után. Az egyesület irányításában azonban 1939-ben – a második zsidótörvény után – gyökeres változás történt, a Bocskai „keresztény sportemberek kezébe került”.⁶⁰ Az anyagi le-süllyedést azonban ők sem tudták megállítani, a *Magyarország* hiába méltatta, hogy a klub vezetőségét ma már „nemzeti szocialista szempontból” sem lehet kifogásolni.⁶¹ A diósgyőri vasgyári klub, a DIMÁVAG ugyan nem került a másodosztályban feljutó helyre, de mivel („ideológiai-lag” is) biztosabb háttere volt, mint sok más klubnak, Gidófalvy állítólag elhatározta, „megtalálja a módját annak, hogy helyet szorítsanak a diósgyőrieknek”.⁶² A *Magyarország* hiába adta ki a jelszót, hogy „Ne hagyd magad, Bocskai!”, vagy „El a kezekkel a Bocskaitól!”, egy évvel kinevezése után először támadta élesen Gidófalvyt: „Kétbalkezes sportpolitika az, amely egymás után szünteti meg »anyagiak hiánya« címen a futballegyesületeket. [...] Megállapítjuk, hogy a magyar labdarúgás megindult a lejtőn.

Mióta miniszteri biztosa van, a lefelé csúszó futballsportunkat se meg nem állították, se a csődbe jutott egyesületeket meg nem mentették. Hiba van a kréta körül és itt sürgős segítségre, és kevesebb nyilatkozgatásra van szükség!”⁶³

Több klub is volt, melyet nem csupán „átalakított”, de a megszűnésbe „kergetett” az új sportvezetés. A Nemzeti volt az első olyan klub, mely az őket ért méltánytalanságokkal okolta felozlását. 1939 őszén a Törekvés ellen szerintük jogtalanul állították ki egyik játékosukat, ám óvásukat elutasították (tegyük hozzá, a labdarúgásban „a bíró szava szent”: döntéseit sohasem volt szokás utólag felülbírálni). A klub közgyűlése novemberben megszüntette a profi labdarúgó-szakosztályt, mivel a Nemzetit „több méltánytalan döntés érte”.⁶⁴ A rendelkezésre álló források azonban nem igazolják egyértelműen, hogy a klubot ért méltánytalanság egy antiszemita akció része volt. A Nemzetinek (melyet a BTC kilépett játékosai alapítottak 1906-ban) korántsem volt olyan markáns zsidó háttere, mint például az MTK-nak. Tény, hogy Reichard Ottó, illetve Faragó Lajos személyében az egyesületnek zsidó származású elnöke és intézője volt, akik a profi liga vezető személyiségei, így a radikális jobboldal állandó céltáblái voltak. Az viszont figyelemre méltó, hogy 1922-ben a Nemzeti egyik játékosa a VII. ker. SC elleni mérkőzésük után az ellenfél csapatát „lezsidózta és libás banditának” nevezte.⁶⁵ Nem kizárt, hogy a Nemzeti bukásához a leépülő profizmus is hozzájárult. A klubnak ugyanis nagyon kevés szurkolója, s ezzel jegybevétele volt, így a túrázási lehetőségek beszűkülése és a zsidó származású vezetők ellehetetlenítése súlyos csapást jelentett számukra.

A Gidófalvy-éra legismertebb, s egyben leg-súlyosabb áldozata az MTK és profi szakosztálya, a Hungária volt. Tudjuk, hogy a profi klubok nagyon nehéz helyzetbe kerültek a túralehetőségek megszűnése miatt, s az anyagi ellehetetlenülés a Hungáriát különösen sújtotta, hiszen bázisukat a zsidótörvények érzékenyen érintették. Nem véletlen, hogy Brüll Alfréd elnök már 1939 elején – arra hivatkozva, hogy jövedelme megcsappant – jelezte, rövidesen már nem fogja tudni támogatni a klubot.⁶⁶ A klub működésének szüneteltetését fontolgatta, ám az Újpest és a Ferencváros közös megbeszélésén rá tudta venni a klub elnökségét álláspontja megváltoztatására.⁶⁷ Rövidesen azonban súlyos méltánytalanság érte az egyesületet. Az

1939/40-es szezon végén a bajnoki címért három csapat, a Ferencváros, a Hungária és az Újpest versengett. A hátról kettőnek zsidó elnöke volt (a Hungáriának Brüll Alfréd, az Újpestnek pedig az Egyesült Izzó vezérigazgatója, Aschner Lipót), így a hatalom nyilván az FTC elsőségének örült volna.⁶⁸ Az utolsó előtti fordulóban, ha a Hungária győzni tud (a bajnoki címre még szintén esélyes) Újpesten, akkor már szinte bajnoknak érezhette volna magát. Vezetek is 3:2-re, a mérkőzés utolsó mozzanatairól a Hungária játékosa, az Aranycsapat későbbi szövetségi kapitánya, Sebes Gusztáv visszaemlékezésében az alábbiakat jegyezte fel: „Nagyon vigyáztunk minden labdára, minden cselre. A cél most már az volt, hogy tartsuk ezt a 3:2-t. Már csak néhány perc volt hátra a mérkőzésből, amikor az Újpest a jobbszélen próbált támadni. Engem akartak átjársani, de Zsengellér csele hosszúra sikerült, a labda túlment a vonalon jó másfél méterrel. Én leálltam, a hátam mögött Bíró Sándor balhátvéd is, de nem állt meg Zsengellér, visszahozta a pályára a labdát, elvitte a leálló Bíró Sándor mellett, odapasszolta Kocsis Gézának, aki a meg sem mozduló Szabó Tóni mellett hálóba gurított. Mosolyogtunk az igyekvő újpesti fiúkon, de elment a kedvünk a mosolygástól, amikor láttuk, hogy a játékvezető egészen komolyan középre int. [...] Zsengellér Gyula odajött, és csendesen mondta: Gusztikám, ne haragudjatok, de mi is rájátszunk a bajnokságra: Azt válaszoltam: Pajtás, ezt sem ti, sem mi nem nyerjük meg, ezen a mérkőzésen több gól nem fog esni. Jaross (az FTC elnöke) fog ebből a mérkőzésből kikerülni. [...] A mérkőzés végén odamentem a játékvezetőhöz, és nagyon nyugodt hangon a következőket mondtam: Ezzel a csalással tizenegy ember egyévi munkáját tette tönkre. Erre ő azt válaszolta: Fel fogom jelenteni. [...] Persze Iváncsics nem jelentett fel.”⁶⁹ Bár az idézet állításával szemben, a zsidóság deportálását elrendelő belügyminiszter, Jaross Andor csak 1944 augusztusában lett az FTC elnöke, a ferencvárosi klub nyerte a bajnokságot, amihez kétségtelenül nagy segítséget adott a két vetélytárs különös körülmények között elért döntetlenje.⁷⁰ Különös, már csak azért is, mert Iváncsics Mihály a magyar labdarúgás első fél évszázadának legjobb, legismertebb bírója volt – az egyetlen magyar 1945 előtt, aki labdarúgó-vilgbajnokságon is mérkőzést vezetett. A gól szokatlan körülményeiről még a *Magyarország* is megemlékezett, hozzátéve,

Sebes Gusztáv (bal oldalon)
egy Hungária–Ferencváros mérkőzésen
(Forrás: Sebes Gusztáv: Örömök és csalódások. 1981)

hogy Iváncsics és a gólt szabályosnak jelző partjelző ellen vizsgálat indul (Iváncsics, a Hungária játékosainak tiltakozását látva megkérdezte a partjelzőt, Becskő Józsefet, aki nem látta, hogy a labda kint lett volna).⁷¹

A sporttörténeti könyvek többféleképpen emlékeznek meg a Hungária megszűnéséről, annyi bizonyos, hogy a klub maga mondta ki feloszlását. A feloszlató közgyűlés (1940. július 8.) előtt a vezetők – a Hungária egyre súlyosabb anyagi helyzete miatt – még abban gondolkodtak, hogy csökkentsék az irodai alkalmazottak számát, illetve a labdarúgók fizetését.⁷² Több könyv egy OTT-leiratról tesz említést, amelynek értelmében a klubnak „az esedékes közgyűlésen ki kell iktatnia soraiból azokat, akik az 1939-ben kiadott második zsidótörvény hatálya alá esnek.”⁷³ Brüll vissza is vonult volna, de a közgyűlés nem volt hajlandó nélküle tovább működni, és ezért kimondták a Hungária megszűnését. Több forrás azonban másképp írja le a klub megszűnését. Gidófalvy népbírósági perében Kisfalvy István és Mandik Béla – vagyis a klub egykori főtitkára és szövetségi képviselője – azt állították, hogy a Hungária feloszlása „hatósági beavatkozás nélkül, önként, közgyűlési határozattal történt”. Sebes Gusztáv, a Hungária csapatkapitánya is beszámol a megszűnés-

ről. Ő nem említi az inkriminált OTT-leiratot, hanem elmondja, hogy Brüll kifejtette: „ilyen körülmények között nem lehet továbbvinni a dolgokat, és javaslatot tett az egyesület szüneteltetésére vagy feloszlataására”.⁷⁴ Vagyis Sebes némiképp az ellenkezőjét írja, mint a legtöbb sporttörténeti könyv. Azok többsége azt állítja, hogy Brüll hajlandó lett volna visszavonulni, ám a közgyűlés feloszlatta a Hungáriát, míg Sebes szerint Brüll maga javasolta az egyesület működésének szüneteltetését.

Brüll magára vállalta a Hungária 125 000 pengős tartozását, a játékosok pedig az amatőr MTK-ban folytatták pályafutásukat. Az MTK ősszel új, nem zsidó vezetőséget választott, az elnök Apponyi György, a főtítkár Boronkay Gábor játékosvezető lett, míg Brüll Alfréd a tiszteletbeli elnöki posztot töltötte be.⁷⁵ Az MTK játékjogát azonban a szövetség hamarosan felfüggesztette, mivel alapszabály-ellenesen működött, és javasolták a miniszteri biztosnak, hogy a csapatot zárják ki a bajnokságból. Az MTK-ban ugyanis négy zsidó játékos is szerepelt, egyikük ráadásul – s ez volt az igazán nyomós indok – külföldi állampolgár, egy lengyel menekült volt.⁷⁶ Sebes Gusztáv visszaemlékezésében ugyanakkor más okot említ: szerinte az indoklás az volt, hogy az MTK mérkőzésein tüntettek a miniszteri biztos ellen.⁷⁷ Gidófalvy egy személyes megbeszélésen – ahol Sebes Gusztáv személyesen is részt vett – a klub vezetőségét és szurkolóit hazafiatlansággal vádolta, amit az MTK visszautasított. Ennek ellenére Gidófalvy bejelentette, hogy nem adja vissza a klub játékjogát és feloszlatta az MTK futballszakosztályát.⁷⁸

A klub elleni következő lépés Hungária körüli pályájának elvétele volt, levéltári források ezt a kérdést alaposabban megvilágítják.⁷⁹ A sporttelepet az egyesület 1911-től 20 évre kapta bérbe a fővárostól, ez idő alatt a pályát igazi sportközponttá alakították. A város ezt a bérleti szerződést 1931. május 1-jétől újabb tíz évre hosszabbította meg, vagyis a bérleti szerződés épp akkor járt le, amikor az MTK felett amúgy is viharfelhők tornyosultak. Természetesen a fővárosra több irányból is nyomás nehezedett, hogy a pályát valamely más sportcélra hasznosítsák. A szélsőjobboldali politikai erők számára elsősorban nem is az volt fontos, hogy valamely más egyesületnek adják a létesítményt, hanem inkább az, hogy az MTK-tól azt elvegyék. Ezt jól mutatják Karafiáth Jenő főpolgármes-

terhez, illetve Szendy Károly polgármesterhez érkezett azon kérések, melyeket Gidófalvy nyújtott be. A miniszteri biztos először 1940. július 23-án azt a javaslatot tette, hogy a pálya bérleti jogát a város az MTK részére ne hosszabbíthassa meg (vagyis az MTK ellehetlenítését Gidófalvyék már jóval a klub „önkéntes zsidótlanítása” – 1940 ősze – előtt elhatározták!). Érvelése jellemző: „A Magyar Testgyakorlók Köre kimondottan zsidó sportegyesület, mint leány-egyesülete a napokban megszűnt Hungária FC is, ugyanilyen egyesület volt. Ez a két egyesület bérelte eddig a szóbanlevő sporttelepet. Most azonban a Hungária FC megszűnt, s így a pálya tulajdonképpen gazdátlan maradt, mert az MTK sportbelileg már nem játszik nagy szerepet.” Ez alapján kérte a főpolgármestert, hogy a pályát vagy a Magyar Labdarúgó Szövetségnek vagy pedig „egy arra érdemes, minden tekintetben alkalmas, kellő anyagi és társadalmi alappal, háttérrel rendelkező, keresztény vezetés alatt álló sportegyesületnek” adják bérbe. A bérbeadás előnyeként hozta fel, hogy a pálya kiválóan alkalmas lenne az ifjúsági sport fejlesztésére, a vidékről Budapestre alkalomszerűen érkező sportolók gyakorlására, valamint az ott újonnan kialakítandó szállásokban történő elhelyezésükre.

A város álláspontját abból a levéltervezetből ismerhetjük meg, melyet az OTT-nek írtak (az OTT ugyanis Gidófalvy kérését támogatta). A válasz a fővárosnak az ifjúsági sport fejlesztésére tett intézkedéseit részletesen felsorolva, Gidófalvy és az OTT eredeti kérését (miszerint a város fedezze az átalakítási költségeket) elutasította. Arra kérte ugyanakkor az OTT-t, hogy tegyen javaslatot, hogy a város mely egyesületnek adja bérbe a pályát. Ezt az OTT nem tette meg 1941. január 19-ig. Eközben azonban a pályabérletre bejelentkezett a Budapesti Torna Club (BTC) is. A BTC sporttörténelmi eredményeire, valamint arra hivatkozva, hogy az egyesület keresztény nemzeti alapon áll, kérte, hogy a pályát a város neki adja át. A kérés a városi tanácsosok számára azért is tűnhetett támogathatónak, mert az egyesület budapesti volt, cserébe pedig felkínálta addig használt X. kerületi, Fehér úti területét. Időközben azonban az MTK is úgy nyilatkozott, hogy vállalja a pályán az elmaradt karbantartásokat, és azt szeretné, hogy a város hosszabbítsa meg a bérletet. Erre azonban már nem volt esélye, hiszen a BTC kérése mellett Gidófalvy és az OTT is kiállt.

Gidófalvy Pál, az MLSZ hatósági biztosa, majd elnöke
(Forrás: Magyar Testnevelési és Sportmúzeum)

A pályát azonban mégsem a BTC, hanem a MOVE kapta meg, amely szintén bejelentette igényét a pályára és ennek támogatására megnyerte Hóman Bálint vallás- és közoktatásügyi minisztert. A miniszteri pártfogoltak köre azonban a leventékkal is bővült, akiket Bartha Károly honvédelmi miniszter pártfogolt. A főváros az MTK további bérleti igényét a pálya rendkívül leromlott állapota miatt elutasította, és a pályát visszavette. A BTC igényét nem tárgyalta érdemben és bár a pályát elsősorban a leventéknek adta volna át, arra hivatkozva, hogy erre a pálya nem alkalmas, inkább a MOVE-val kötendő szerződést javasolta a közgyűlésnek elfogadni.

A sporttelepétől is megfosztott egyesület nem sokkal élte túl legismertebb szakosztályának feloszlását. A Nemzeti Sportbizottság⁸⁰ 1941. november 29-én kelt javaslata kimondta: „A sportszövetség tagjai csak a kormányhatóság által láttamozott alapszabályzatokkal rendelkező olyan sportegyesületek lehetnek, amelyeknek az 1941. XV. t. c. 9. paragrafusa (tehát a harmadik zsidótörvény – a szerzők) értelmében zsidónak minősíthető tagjuk, illetve azoknak zsidónak minősíthető házastársuk nincs.”⁸¹ 1942. január végén ugyanilyen értelemben rendelkezett a sportszövetségekről a Vallás- és Közoktatás-

ügyi Miniszter 239.000 sz. rendelete (a sportszövetségek szervezetének szabályozásáról). A rendelet kimondta azt is, hogy az olyan sportegyesületet, amely ennek a rendelkezésnek – vagyis hogy nincs tagjai között zsidó – nem fellel meg, fel kell oszlatni. Ez volt tehát az a minisztériumi rendelet, amely tulajdonképpen kizárta a zsidókat a sportéletből, hiszen az egyesületi tagság tiltása a versenyszerű sportolást gátolta meg.⁸² Az MTK számára pedig egy hosszú folyamat utolsó stádiumát jelentette ez a rendelet: a klub – szemben például az Újpesttel – nem volt hajlandó leadni tagnyilvántartását és módosított alapszabályát, ezért az Országos Sportközpont 1942 tavaszán az egyesületet feloszlatta.⁸³

Az új hatalom azonban a jobboldal korábban leginkább preferált klubjával, az FTC-vel is konfrontálódott. Az autonómiáját 1941 májusában visszakapó MLSZ már első ülésén felszólította az FTC-t, hogy „alkalmazkodjék a keresztény és nemzeti elvekhez”.⁸⁴ A zsidótlanítás a ferencvárosiakat is elérte: az 1942. januári VKM-rendelet értelmében el kellett távolítania egyik profi játékosát (Hámori Lászlót), miként a vezetőség 18 (!) tagját is.⁸⁵

A ferencvárosi klub (illetve az MTK pályája) Gidófalvy kapcsán más ügyben is megjelent. A két világháború között ugyanis az MLSZ volt a jogtulajdonosa a válogatott labdarúgó-mérkőzéseknek. Mivel azonban saját pályája nem volt,⁸⁶ a szövetség egyedi mérlegelés után, mindig az FTC–MTK–Újpest hármas valamelyikét kérte fel a mérkőzés megrendezésére. A három csapat 1934-ben megállapodást kötött egymással, hogy ezen nemzetközi mérkőzéseket követően, attól függetlenül, hogy azokat hol rendezik, a jegybevétel egymást között 40–40–20 százalék arányban (FTC–MTK–Újpest) osztják fel. A megállapodás egészen 1940-ig volt érvényben, amikor azonban az FTC arra hivatkozva, hogy az Újpest pályáján az elmúlt időszakban nem rendeztek mérkőzéseket, és hogy az Üllői úton rendezett mérkőzések nekik is jelentős kiadásokkal járnak, nem fizette ki egy megrendezett mérkőzés után az esedékes 20 százalék részt. Az Újpest ekkor beperelte az FTC-t, amely pert másodfokon is megnyert.

Az FTC ekkor egy másik pert indított, ugyanis azt kifogásolta, hogy bár 1939 júliusa óta az összes nemzetközi mérkőzést az Üllői úton játszották, de a bevételekből továbbra is az eredeti megállapodás szerint részesedtek a csa-

patok.⁸⁷ Az FTC végül másodfokon nyert, mivel az ítélőtábla szerint az MTK kiesésével „a szerződés tekintetében oly lényeges feltevés hiúsult meg, amely nélkül a felek a kereseti szerződést nem kötötték volna meg”. Így tehát az FTC azért nyerhette meg a pert, mert a főváros az MTK-nak nem hosszabbította meg a bérleti szerződését.

Az 1941-ben folytatott per témánk szempontjából is több érdekes megállapítást tett. Az MLSZ élén Gidófalvy Pál kormánybiztosként megbízatásának tartama alatt teljhatalommal intézte az MLSZ korábbi önkormányzati ügyeit, s így egyedül döntött abban a kérdésben is, melyik sportpályán rendeztesse az MLSZ a nemzetközi és válogatott labdarúgó-mérkőzéseket 1941. év szeptember 1-jéig. Gidófalvy ugyanakkor a háttérben beleavatkozott a perbe. Amikor az FTC és a Weisz Manfréd Football Club elutasította, hogy megvásárolja az MLSZ-től a jogot az 1941. március 23-án a Magyarország B. és Jugoszlávia B. válogatott labdarúgócsapatok közti mérkőzés megrendezésére, akkor elfogadta a szintén zsidó csapatnak minősített Újpesti Torna Egylet ajánlatát, pedig korábban Gidófalvy az FTC megbízottainak ismételt kijelentette, hogy egyedül és kizárólag az Üllői úti pályája alkalmas az MLSZ által rendezendő válogatott mérkőzések céljaira. Gidófalvy nem egészen korrekt magatartását jelzi, hogy korábban az FTC-t azzal is megfenyegette, hogyha a Fradi a zsidó vezetés alatt álló UTE és az MTK egyesületeknek a pályabérből a szerződés értelmében részesedést juttat, akkor ő, a kormánybiztos, megfelelően el fog járni az FTC ellen. Az FTC képviselői szerint Gidófalvy Pál kormánybiztos az FTC „szemére hányta”, hogy együtt dolgoztak „a másik két zsidó nagy csapattal”, mert az ő érdekeik több ponton találkoztak.

A GIDÓFALVY-ÉRA VÉGE – ÉS A TELJES DISZKRIMINÁCIÓ

Három és fél év alatt, 1939 eleje és 1942 nyára között szinte minden szinten megtörtént a futball árszítás, zsidók ezután már csak a sportesemények nézői lehettek. A hatalom következő kiszemelt áldozata a Vasas volt. Az 1942 nyarán az élvonalba jutott, nyíltan baloldali klub legalább annyira ellenszenves volt a hatalom szemében, mint korábban a Hungária vagy az MTK. 1942 júliusában a Vasas Pester-

zsében játszott egy barátságos mérkőzést, ám mint kiderült, a mérkőzést bejelentés nélkül játszották. Az MLSZ fel akarta függeszteni a labdarúgók játékjogát, amire végül nem került sor (egyébként az MLSZ szabályzatának 51. paragrafusa már az 1920-as években előírta, hogy a mérkőzéseket 14 nappal korábban be kell jelenteni a szövetségnek, a nemzetközi találkozót pedig az OTT-nek is).⁸⁸ Ezután a Nagyvárad AC jelentette fel a Vasast, mivel annak egy zsidó képviselője akart velük mérkőzést lekötöni.⁸⁹ A *Magyarország* szigorú vizsgálatot várt, s hogy „az ítélettel pedig példát szolgáltatnak arra, hogy a szövetség valóban komolyan veszi a magyar labdarúgás árszítását”.⁹⁰ László András, a szövetség egyik alelnöke javasolta a szövetség országos tanácsának, hogy az MLSZ zárja ki a Vasast a bajnokságból, mivel „szurkolói túlnyomórészt a régi zsidó MTK-tagokból és szociáldemokrata párttagokból” állnak. Egyben indítványozta: az MLSZ kezdeményezze az OSK-nál, hogy ezt tegyék a többi, „hasonló szerkezetű” egyesülettel. Gidófalvy és mások vallomásából ismerjük azt is, hogy mi volt az indítványuk mögötti valós cél. Gidófalvy ugyanis meg akarta menteni a Vasast: mivel azt nem tudták elkerülni, hogy nyilvános támadást indítsanak a klub ellen, a szavazást úgy alakították, hogy az országos tanácsi választás alkalmával titkos szavazásra kerüljön sor. Tették ezt azért, mert biztosak voltak abban, hogy így nem nyer többségi támogatást az indítvány. Gidófalvyék számítása beigazolódtott, az MLSZ tanácsa nem zárta ki a Vasast a bajnokságból, ami természetesen megrendítette Gidófalvy pozícióit. Nem véletlen tehát, hogy népbíróági perében Gidófalvy azt állította, hogy a Vasas elleni fegyelmi indítvány célja tulajdonképpen a klub megmentése volt. Ezt az akciót ugyan a bíróság népellenes bűncselekménynek minősítette, viszont több tanúvallomás alapján megerősítette, hogy Gidófalvy ezzel valóban a Vasas megmentését próbálta elérni.

A kormány még 1941 tavaszán visszaadta a labdarúgó-szövetség önkormányzatát, ahol Gidófalvy Pált – hatósági biztosi hatáskörének megszűntével – elnöknek választották (s ami sokakat zavart: az új szövetségi vezető fizetésért dolgozott az MLSZ-ben). A Vasas kizárása kapcsán a „feletteseivel” szembehelyezkedő Gidófalvy iránt megrendült a bizalom, így 1942 novemberében lemondott tisztségéről, utóda Juhász István, a Gamma elnöke lett.⁹¹

Kétségtelen, hogy Gidófalvy egyik fő feladata volt a magyar labdarúgás zsidótlantítása. A népbírói peranyagból azonban az is kiderül, hogy szerepe korántsem volt olyan egyértelmű, ahogy az akár a korabeli sajtóból, akár a későbbi sporttörténeti könyvekből tűnik. Gidófalvy és az OSK több olyan újítást hajtott végre, amit később a szocialista sportirányítás is használt, ilyen volt például az edzőtáborozások bevezetése vagy a vállalatokra épített csapatszervezés. Az ő irányítása alatt rendelték el, hogy első osztályú mérkőzést csak füves pályán lehet rendezni, ami még a harmincas évek közepén is ritkaság volt Magyarországon. Korábban gyakran előfordult, hogy élvonalbeli csapatokat a trénerkedéshez nem értő, aktív játékosok edzenek, Gidófalvy első intézkedései közé tartozott, hogy csak az lehetett edző, aki sikeresen elvégezte a Testnevelési Főiskola tanfolyamát. És megszűnt az az évtizedes gyakorlat is, hogy néhány nagy klub egymással szövetkezve, akaratukat rá tudják a kisebb egyesületekre kényszeríteni. Ne feledjük: szemben például az 1954-ig tartó időszakkal, az 1939 utáni labdarúgó-vezetésnek nem volt „kedvenc” csapata! 1945-ös perében is több enyhítő körülményt vettek figyelembe, amikor a népbírói ítéletéhez képest szokatlanul enyhe büntetést kiszabták. Megemlégették Gidófalvy „hazafias magyar érzését, németellenességét”, s hogy a sportot a kis csapatok támogatásával és a nagy népi tömegekbe szervezésével demokratikusabbá tette, illetve igyekezett a magyar labdarúgás színvonalát emelni. Tényként állapította meg a bíróság (Gidófalvy és Gálffy András vallomása alapján), hogy korábban a szövetség életébe bekapcsolódva, ellenzéki hangot egyedül ő képviselt, a labdarúgást új alapokra kívánta helyezni, abból az üzleti szellemet ki kívánta zárni, illetve hogy a falu sportjának és az ifjúság sportjának fejlesztését akarta elérni. A bíróság továbbá úgy ítélte meg, hogy Gidófalvy a törvények végrehajtásában nem követett el túlkapásokat, illetve nép- és demokráciaellenes magatartásra sem ragadtatta magát (az erre irányuló vádak a bíróság bizonyítékok és ellentmondó vallomások alapján elvetette).

Több tanú – köztük zsidó származásúak is! – vallomásaikban enyhítették Gidófalvy tevékenységének súlyát. Ahogy arra már utaltunk, az MTK egykori főtitkára azt állította, hogy a Hungária hatósági beavatkozás nélkül mondta

Tárczay-Felicides Román,
a VKM testnevelési osztályának vezetője
(Forrás: Magyar Testnevelési és Sportmúzeum)

ki feloszlását, mások állították, hogy Gidófalvy a Vasas megmentésének érdekében járt el, amikor indítványozta a klub működésének felfüggesztését. A vallomásokból és a perből az is kiderült, hogy ki állt a zsidótlantítás mögött, azaz ki „mozgatta” Gidófalvyt. Az 1945-ös ítélet szerint a hatósági biztos joghatósággal bíró közalkalmazott volt és ilyen minőségében az eljárás feladatát maradéktalanul végrehajtotta. Tette ezt a „magyar sport akkori legnagyobb hatalmasságának, a legszélsőbb jobboldali Tárczay-Felicides Román utasításának eleget téve”. Viszont, „igaz, hogy csak eszköz volt Tárczay-Felicideszék kezében, de a rendelkezéseiket mégis végrehajtotta, és ezáltal következetesen népellenes és fasiszta barát működést fejtett ki”.

Tárczay a sportéletet felügyelő Vallás- és Közoktatásügyi Minisztérium osztályvezetője volt, tehát a legmagasabb pozíciójú „közvetítő” a politikai hatalom és a sportirányítás között. Amikor 1941-ben – az egységes sportirányítás jegyében – létrehozták az Ifjúság Honvédelmi Nevelésének és a Testnevelésnek Országos Szervezetét, akkor ennek vezetésével is őt bízták meg (az ő felügyelete tartozott az OTT helyébe lépő Országos Sportközpont is). E minőségében vett részt a 239.000/1942 sz. rendelet

előkészítésében, amely – későbbi más rendeleteket megelőzve – megszüntette a zsidó származású sportolók versenyzési és sportolási lehetőségeit. Tárczay 1942-től titkos támogatója, majd 1944 novemberétől tagja volt a nyilas pártnak. 1944. december 1-jétől a minisztérium államtitkára, 1945. február végétől tényleges vezetője lett. A végül életfogytiglani fegyházbüntetésre és teljes vagyonelkobzásra ítélt nyilas politikus tevékenységét a bíróság külön perben és nem csak a sportügyekre vonatkozóan tárgyalta.⁹²

Mandik Béla, az MTK képviselője, aki Gidófalvy kinevezésekor az MLSZ titkára volt elmondta, hogy baráti viszonyban volt a hatósági biztossal, aki elmondta neki, hogy nem tehet semmit a klub érdekében, mert az OTT igazgató-titkára, az egykori MAC-sportoló Arató Géza⁹³ és a kultuszminisztérium mint legfelsőbb hatóság utasításait kell végrehajtania, „márpedig Gidófalvy megtette volna, hogy képviseli a mi érdekeinket”. Mandik kiemelte, hogy Gidófalvynál Tárczay és Arató személyében „sokkal rosszabb emberek is voltak a magyar sportban”.⁹⁴

Népbíróági pere során Tárczay több olyan ügye is kiderült, melyből világhossá vált, hogy tevékeny részt vállalt a sport zsidótlánításában. 1944-ben például nem teljesítette Mester Miklós kultusz államtitkár felszólítását, hogy mentesítés céljából állítsa össze a zsidó olimpiakonok jegyzékét, és nem teljesítette a keresztény olimpiakonok zsidó olimpiakonokat mentő kérését sem. Bűnei közé sorolták azt is, hogy ő utasította Gidófalvyt a Vasas kizárására, és más (zsidó) sportegyesületek feloszlásában is kezdeményező szerepet vállalt. Jellemző viszont, hogy szemben Gidófalvyval, aki mindvégig jobboldali beállítottságúnak tartotta magát, Tárczay bevallotta, hogy 1918-ban Somogyi Béla mellett a kultuszminisztériumban titkári feladatokat látott el, majd „a kommunizmus alatt” Lukács Béla mellé volt beosztva.

Az MLSZ új elnökének, a pozícióját 1942 végén elfoglaló Juhász Istvánnak immár nem sok „ideológiai” fontos dolga maradt a sportágban. S akárcsak Gidófalvy vezetése idején, Juhász elnöksége alatt is számos fontos döntést a „felsőbb hatóságok” hoztak meg. Ez történt például 1944 tavaszán, amikor a kultuszminiszter felfüggesztette a Vasas önkormányzatát, és mi-

niszteri biztosnak a labdarúgó-pályafutását a MOVE Ferencvárosi Törekvésben kezdő, vitéz Áronffy-Jánky Béla századost, a levante-labdarúgás országos kapitányát nevezte ki. A miniszteri biztos megváltoztatta az egyesület nevét, először Nemzeti Nehézipari Munkások SK-ra, majd Kinizsire, s ezzel párhuzamosan a klub színeit is – kék-pirosról kék-sárgára. A miniszteri biztos a régi vezetőség egyetlen tagját sem akarta megtartani, s a szóbeszéd szerint a közönséget is meg akarta rostálni. Ezt a klub azonban cáfolta, hiszen ezt csak rendeletekkel lehet szabályozni, így a „sárga csillagosokat” sem tiltották el a mérkőzések látogatásától.⁹⁵ Erre azonban már csak egy hónapot kellett várni, az Országos Sportközpont 227.574/1944. számú utasítása szerint „sárgacsillagos zsidók nem látogathatják a sporteseményeket és sportlétesítményeket”.⁹⁶ Ezzel az utasítással vált teljessé a magyar sportélet árjásítása.

JEGYZETEK

¹ A zsidók kiszorítása a sportéletből számtalan korlátozást, illetve a tiltó rendelkezések „logikusan” egymásra épülő láncolatát (a tiltások fokozatos kiterjesztését) jelentette. A „logikát” ez esetben az jelenti, hogy könnyebb szabályozni a szövetséget, mint az egyesületek működését, illetve könnyebb a zsidó vezetők arányát visszaszorítani, mint a sportolókat, netán a nézőket. Így egy rendelkezés irányulhatott (1) a sport mint foglalkozás tiltására (hivatásos edzők, sportolók), (2) a sportági szakszövetség vezetésében vagy döntéshozó testületeiben való részvétel szabályozására, (3) az egyesületek vezetésében való részvétel korlátozására, (4) az egyesületekben való részvétel tiltására (sportolástól való eltiltás), végül (5) a sportesemények látogatásától való eltiltására.

² Gidófalvy Pál és munkatársa, László András perét – jelenlegi ismereteink szerint – nyugodtan nevezhetjük a II. világháború utáni, a háborús bűnöket vizsgáló perek közül a sport (különösen pedig a labdarúgás) szempontjából a legfontosabbnak. Nem tudunk arról, hogy a sport területén elkövetett antiszemita, népellenes tetteket bármely más népbíróági eljárás ilyen alaposan vizsgálta volna. A per mai levéltári jelzete: Budapest Főváros Levéltára. Budapesti (Királyi) Büntetőtörvényszék iratai. Népbíróágtól átvett peres ügyek iratai. VII. 5. e. 16563/1949. (Gidófalvy Pál I. rendű és László András II. rendű vádlottak pere.)

A per azért található 1949-es jelzeten, mert az 1945-ben indított eljárást ide csatolták, majd miután a Belügyminisztérium a Fővárosi Bíróság elődjétől a teljes anyagot elszállította, a két külön eljárás iratait nem választották szét. (A perben található pótbörítékre tett feljegyzés szerint az összes iratot a BM X. osztályának adták át 1951. szeptember 25-én.) Megjegyezzük, könnyen elképzelhető, hogy a

BFL-ben rendelkezésünkre állt anyag nem teljes. A BM-ben ugyanis gyakran előfordult, hogy a szervesen képződött bíróságiirat-együttesekből önkényesen választottak le részeket, amelyek sorsa azonban a rendszerváltást követően a mai napig nem került tisztázásra. Gidófalvy esetében a fenti eset azért is különösen „esélyes”, mert a p. 445–453. közötti iratváltások szerint 1964 és 1965 során a Vasdaraboló és Feldolgozó Vállalat, a Fővárosi Bíróság és BM. III/2. osztálya (!) közötti iratváltások azt valószínűsítik, hogy Gidófalvy és a BM között valamilyen kapcsolat létezett. A Vasdaraboló Vállalat Gidófalvy nyugdíjazása miatt beadott kérvénye miatt ugyanis a bíróság a BM-hez fordult. Ács Ferenc rendőr ezredes nevében aláíró személy, a BFL-ben őrzött per iratai között található válasza szerint ugyanakkor azt válaszolta, hogy „jelenleg az anyag hollétét megállapítani nem tudjuk”. Mivel ez a válasz a BM-ben őrzött perhez lett téve, nyilvánvaló, hogy az iratok hollétét a BM egyszerűen letagadta.

A Magyar Államrendőrség Budapesti Főkapitányságának Politikai és Rendészeti Osztálya Gidófalvy Pált már 1945. május 5-én letartóztatta, majd a vizsgálatok után gyanúsítottként átadta a Budapesti Népjogészségnek. A rendőrségen kihallgatott tanúk között sportújságíró (Gálffy András), sportemberek, edzők és játévezetők (Sebes Gusztáv, Bíró Sándor, Dicker Mihály, Mándi Gyula) voltak, a legmagasabb tisztet betöltő személy Ries István nemzetgyűlési képviselő, későbbi igazságügy-miniszter volt. Gidófalvyt a Népbíróság 1945-ben négyévi főbüntetésre ítélte, és öt évre eltiltotta politikai jogainak gyakorlásától. A Népbíróságok Országos Tanácsa (NOT) II. 1144/12/1945. sz. ítéletében még ugyanebben az évben november 24-én a vádlottak javára enyhítette az ítéletet: mindkét vádlottat azonnal szabadlábra helyezték.

A Népbíróság azonban 1949-ben nyilvános újrafelvételi tárgyalás végén Gidófalvyt ismét bűnösnek mondta ki népellenes büntetben, és hatályon kívül helyezve korábbi ítéletét, két és fél évi börtönre ítélte. A rendelkezésünkre álló iratok nem beszélnek arról, hogy a NOT jogerős ítélete után 1949-ben miért „vették elő” ismét Gidófalvyt. Az azonban bizonyos, hogy a Népbíróság nyilvános újrafelvételi tárgyaláson „az 1945. május 5. napjától 1945. november 24. napjáig előzetes letartóztatásban, 1946. augusztus 9. napjától 1947. augusztus 7. napjáig rendőrhatalósági őrizetben, és az 1949. február 18. napjától előzetes letartóztatásban lévő” Gidófalvyt 1949. május 20-án bűnösnek mondta ki népellenes büntetben, és hatályon kívül helyezve a NOT ítéletét, kettő és fél évi börtönre ítélte, amiből az addig börtönben töltött 21 hónapot és 20 napot kitöltöttnek vett. Ebben az eljárásban ráadásul nincs új elem a vádakban, illetve perdöntő tanúvallomás Gidófalvy ellen. Az ítélet azonban nem volt végérvényes, mivel a NOT 1949. szeptember 26-án ezt gyakorlatilag megsemmisítette: bár másfél évre jogerősen elítélte, de azt az időt ekkorra már letöltötte. Ugyanakkor elfogadta a Népbíróság által a vádlottat bűnösnek nyilvánító kitéltet és ennek minősítését is.

³ Handler, Andrew: *From the ghetto to the games: Jewish athletes in Hungary*. New York, 1985, 62.

⁴ Legalább húsz alkalommal hét zsidó származású labdarúgó szerepelt a magyar válogatottban, többségük az 1920-as évek közepe előtt: Kertész II. Vilmos (az MTK-

ból 1909 és 1919 között 47 alkalommal volt válogatott), Blum Zoltán (FTC, 1912–1925, 38), Bíró Gyula (MTK, 1906–1916, 36), Mándi-Mandl Gyula (MTK és Hungária, 1921–1934, 31), Braun József (MTK, 1918–1926, 27), Molnár György (MTK és Hungária, 1920–1927, 26), Sebestyén Béla (MTK, 1906–1912, 24). Ujvári Péter (szerk.): *Zsidó Lexikon*. Budapest, 1929, 300., illetve Rejő László – Lukács László – Szepesi György: *Felejthetetlen 90 percek*. Budapest, 1964, 272–273. alapján.

⁵ *Tribün*, 1912. október 7.

⁶ *Nemzeti Sport*, 1912. október 6.

⁷ Hegyi Mátyás: Emlékek egy letűnt korszakból. Egy futballista emlékezései 1926-ból. *Korall*, 2003/13., 155.

⁸ *Sportbírlap*, 1920. május 17.

⁹ *Magyarország*, 1927. április 22.

¹⁰ *Nemzeti Sport*, 1920. szeptember 23.

¹¹ *Magyarország*, 1923. augusztus 24., 1926. október 15.

¹² Szegedi Péter: Régi idők focija. *2000*, 2003. szeptember. 69–70.

¹³ Földes Éva – Kun László – Kutassi László: *A magyar testnevelés és sport története*. Budapest, 1982, 258.

¹⁴ *Magyarország*, 1938. október 7., 13.

¹⁵ *Nemzeti Sport*, 1938. október 14. Idézi: Földes Éva – Kun László – Kutassi László: i. m. 292.

¹⁶ *Debrecen*, 1939. január 4.

¹⁷ Az 57.037/1939. sz. B. M. rendelet „a nyilvános, illetve keresetszerű sportoktatás hatósági engedélyezésének szabályozásáról” I. paragrafusa kimondta, hogy „A labdarúgás, ökölvívás, síelés, tenisz, úszás és vívás nyilvános, vagy bár nem nyilvános, de díjazás ellenében való – tehát keresetszerű oktatásához [...] előzetes rendőrhatalósági engedély szükséges.” Ennek megadásának előfeltétele volt, hogy a kérelmező a második zsidótörvény értelmében zsidónak nem tekinthető (2. paragrafus, e. bekezdés).

¹⁸ *Sportbírlap*, 1939. február 8.

¹⁹ *Sportbírlap*, 1939. február 11., március 15.

²⁰ *Magyarország*, 1938. szeptember 28.

²¹ A második zsidótörvény (1939. évi IV. törvénycikk a zsidók közéleti és gazdasági térfoglalásának korlátozásáról) 5. paragrafusa szerint „tisztviselőként vagy egyéb alkalmazottként zsidó nem léphet az állam, törvényhatóság, község, úgyszintén bármely más köztisztület, köztisztület vagy közüzem szolgálatába” (a labdarúgó-szövetség köztestület). A 17. paragrafus kimondta, hogy a közszolgálaton kívüli kereső foglalkozásokban, értelmiségi munkakörben a foglalkoztatottak legfeljebb 12 százaléka lehet zsidó. A 19. paragrafus szerint a 17. paragrafus rendelkezéseit kell alkalmazni az egyesületek, érdekképviseletek, szervezetek, alapítványok tisztviselőire is.

²² *Magyarország*, 1939. április 7.

²³ Az OTT vezetőségi névsorait az 1939-ben kiadott *Magyar Sport Évkönyve* közölte. A kötetben nem található utalás arra, hogy a két ferencvárosi sportvezető miért távozott az OTT vezetőségéből.

²⁴ A népbírósági ítélet megfogalmazása szerint: „sport, fegyelmi, adminisztratív és anyagi okokból, főként azonban a zsidótlantítás végrehajtása miatt az akkori belügyi kormányzat a labdarúgó-szövetség autonómiáját felfüggesztette”.

²⁵ *Nemzeti Sport*, 1939. június 20.

²⁶ *Sportbírlap*, 1939. december 6.

- ²⁷ *Sportbírlap*, 1939. június 24.
- ²⁸ *Magyarország*, 1940. január 3.
- ²⁹ Gidófalvy életrajzát a politikai rendőrségen felvett gyanúsított kihallgatási jegyzőkönyv alapján közöljük (59–62.).
- ³⁰ *Nemzeti Sport*, 1935. október 13.
- ³¹ *Magyarország*, 1938. október 25.
- ³² *Magyarország*, 1939. augusztus 15.
- ³³ *Magyarország*, 1940. április 3., november 23.
- ³⁴ *Sportbírlap*, 1939. június 21.
- ³⁵ *Debreceni Újság – Hajdúföld*, 1939. július 13.
- ³⁶ *Magyarország*, 1939. augusztus 12. A hatósági biztos olyan, a korszakban elismert, aktív vagy visszavonult játéktekvezetőket zárt ki a játéktekvezetői testületből, mint Hertzka Pált, Klug Frigyeszt vagy az 1917-ben alakult első magyar bírőtestület egyik vezetőjét, Gerő Ferencet.
- ³⁷ *Magyarország*, 1940. január 17.
- ³⁸ *Magyarország*, 1939. október 22.
- ³⁹ *Magyarország*, 1940. április 17., 24.
- ⁴⁰ *Magyarország*, 1940. május 2.
- ⁴¹ *Magyarország*, 1942. november 20.
- ⁴² *Magyarország*, 1939. július 26.
- ⁴³ *Magyarország*, 1941. szeptember 4.
- ⁴⁴ *Magyarország*, 1940. január 10.
- ⁴⁵ *Magyarország*, 1940. május 25.
- ⁴⁶ A két háború közötti futball és erőszak kapcsolatáról: Szegedi Péter: „Ha a bajonett most nálam volna, keresztülszúrnám!” Futballerőszak a két háború közötti Kelet-Magyarországon. *Korall*, 2002/7–8. 155–186.
- ⁴⁷ *Sportbírlap*, 1937. október 6.
- ⁴⁸ *Sportbírlap*, 1939. október 4.
- ⁴⁹ *Magyarország*, 1940. február 26.
- ⁵⁰ *Magyarország*, 1940. április 25.
- ⁵¹ *Magyarország*, 1940. május 11. Volt olyan új, szigorú szabály, amit rövidesen alkalmaztak. Az egyik fővárosi, alacsonyabb osztályú bajnokságban az egyik játékos megütötte a bírót: a labdarúgót örökre eltiltották, a csapatot törölték a bajnokságból (*Magyarország*, 1940. május 17.).
- ⁵² *Magyarország*, 1939. október 26.
- ⁵³ *Sportbírlap*, 1939. október 14., 21.
- ⁵⁴ *Sportbírlap*, 1941. január 8.
- ⁵⁵ *Nemzeti Sport*, 1935. október 29., 1937. április 2., 11.
- ⁵⁶ *Nemzeti Sport*, 1940. március 8., *Magyarország*, 1940. március 20.
- ⁵⁷ *Magyarország*, 1939. szeptember 3., 19.
- ⁵⁸ *Magyarország*, 1940. december 20.
- ⁵⁹ *Magyarország*, 1941. március 4.
- ⁶⁰ *Magyarország*, 1939. július 30.
- ⁶¹ *Magyarország*, 1940. július 28.
- ⁶² *Debreceni Újság – Hajdúföld*, 1940. június 28. A DIMÁVAG végül a feloszlott Hungária helyét foglalta el az élvonalban.
- ⁶³ *Magyarország*, 1940. július 24., 28.
- ⁶⁴ *Nemzeti Sport*, 1939. november 10.
- ⁶⁵ *Sportbírlap*, 1922. december 21.
- ⁶⁶ *Magyarország*, 1939. január 21.
- ⁶⁷ MTK elnöksége (szerk.): *60 év. A Magyar Testgyakorlók Köre jubileumi könyve*. Budapest, 1949, 218.
- ⁶⁸ A két elnök gyökeresen más életutat járt be. Az 1876-ban, Budapesten született Brüll Alfréd igazi nagypolgár és bőkezű mecénás volt. 1905-ben lett a klub elnöke, András-

sy úti villájában gyakran fogadta az MTK sportolóit. 1940-ben, az MTK feloszlása után külföldre távozott, majd váratlanul visszatért Magyarországra. 1944-ben elhurcolták, Kecskemét környékén látták utoljára. Aschner Lipót 1872-ben, a Nyitra megyei Asakürtön született. 1921-ben lett az Egyesült Izzó vezérigazgatója, 1926-ban pedig az Újpest elnöke. Ahogy Brüll az MTK-ból, Aschner az Újpestből csinált világszínvonalú futballcsapatot. Ő azonban nem mecénás volt (ennek szigorú életvitele is ellentmondott volna), játékosai a Tungsram alkalmazottai voltak, számára a sport támogatása gyára érdekében végzett szociális-jóléti tevékenységnek számított. A Gestapo elhurcolta, Apostol utcai villájába állítólag Eichmann költözött be. A dachau (más források szerint mauthauseni) haláltáborból 1944 decemberében kivásárolták, Svájcba távozhatott. 1948-ban visszatért Budapestre, haláláig, 1952-ig volt igazgatója az immár államosított Egyesült Izzónak.

⁶⁹ Sebes Gusztáv: *Örömök és csalódások*. Budapest, 1981, 85–86.

⁷⁰ Jaross egy hónappal azután lett az FTC elnöke, hogy Bakó László a MAC elnökségének tagja lett.

⁷¹ *Magyarország*, 1940. május 20.

⁷² *Sportbírlap*, 1940. július 3.

⁷³ Például Rejtő László: *Kilenc klub krónikája*. Budapest, 1969, 67.; Barcs Sándor (szerk.): *Százéves az MTK–VM Sportklub*. Budapest, 1988, 49.

⁷⁴ Sebes Gusztáv i. m.: 86.

⁷⁵ MTK elnöksége (szerk.): *60 év. A Magyar Testgyakorlók Köre jubileumi könyve*. Budapest, 1949, 219.

⁷⁶ *Nemzeti Sport*, 1941. március 23., *Magyarország*, 1941. április 4.

⁷⁷ Sebes i. m.: 87.

⁷⁸ A klub vezetői és Gidófalvy személyes – indulatoktól sem mentes – találkozójáról részletesen számol be Sebes Gusztáv (i. m.: 88–89).

⁷⁹ BFL IV. 1407. b. Budapest Székesfőváros polgármesterének iratai, Polgármesteri ügyosztályok központi irattára 2721/1911–VI. sz. Az ügyiratcsomóban Gidófalvy levelein kívül még sok érdekes forrás is található az egyesület és pálya korábbi, dicsőséges időszakából. Köszönjük Sipos Andrásnak, hogy az iratokra felhívta figyelmünket.

⁸⁰ 1941 júliusában egy kormányhatározat egységessé kívánta tenni az ifjúság honvédelmi nevelését és a testnevelés irányítását (1941. évi 5.520. M. E. számú rendelet). Ezért megszüntette az Országos Testnevelési Tanácsot, helyét az Országos Sportközpont (OSK) vette át, melyet az Ifjúság Országos Vezetője irányított. Ez a rendelet mondta ki azt is, hogy az OSK mellett fog működni (tulajdonképpen szakértői-tanácsadói funkciókkal) a Nemzeti Sportbizottság.

⁸¹ Barcs i. m.: 81; Krausz Péter: Az MTK labdarúgó-szakosztályának rövid története. In: Galla Miklós – Krausz Tamás – Szántó András (szerk.): *Hajrá, MTK!* Budapest, 21.

⁸² Korábban már előfordult, hogy zsidó sportolókat származásuk miatt tiltottak el versenyzéstől: a Nagyvárad AC 1941 júliusában rendezett úszóversenyére nem fogadták el zsidók nevezését (*Magyarország*, 1941. július 12.).

⁸³ Rejtő i. m.: 68., Dénes Tamás – Sándor Mihály: *Futballtörténelmi lecke – nem csak fiúknak*. Budapest, 2003, 48–49. A *Nemzeti Sport* 1944 tavaszán közölte annak a 32

sportklubnak a nevét, amelyeket a fenti rendelet értelmében oszlattak fel. Az MTK azonban – ismeretlen okokból – nem szerepel a felsorolásban (*Nemzeti Sport*, 1944. május 12.).

⁸⁴ Rejtő i. m.: 713.

⁸⁵ Rejtő i. m.: 714.

⁸⁶ Gidófalvy első felvetését a Hungária úti pálya bérletének meghosszabbításának megtagadására, mikor azzal is érvelt, hogy az MLSZ-nek szüksége van egy másik olyan pályára is, amely nemzetközi mérkőzések megrendezésére is alkalmas, innen érthetjük meg igazán.

⁸⁷ A per jelzete: BFL VII. 1. d. 532/1942 (Budapest Főváros Levéltára – Budapesti királyi Ítéltábla – Peres iratok 532/1942). Kiadva: Sarusi Kiss Béla: *A „sportbéke” vége. FTC–MTK–Újpest perek a negyvenes évek elején*. Megjelent: ArchivNet I. évfolyam 3. szám. Hozzáférhető a Magyar Országos Levéltár honlapján (www.natarch.hu). Nyomtatásban: Majtényi György – Ring Orsolya (szerk.): *Közel-múlt. Húsz történet a 20. századból*. Budapest, 2002, 200–215.

⁸⁸ *MLSZ Hivatalos Közlönye*, 1927. április 15.

⁸⁹ *Magyarország*, 1942. augusztus 7.

⁹⁰ *Magyarország*, 1942. augusztus 7.

⁹¹ *Nemzeti Sport*, 1942. november 15., *Magyarország*, 1942. november 17.

⁹² BFL XXV. 1. a. Budapesti Népbíróság iratai. Büntetőperes iratok. 867/1946.

⁹³ Arató Géza ellen folytatott perek: BFL Budapesti Népbíróság iratai. Büntetőperes iratok. 4668/1945 és 1445/1946.

⁹⁴ Aratóról Sebes Gusztáv is megemlékezett. Sebes – immár az MTK megszűntetése után – személyesen is felkereste Aratót, s kérte, adja vissza a klub játékjogát. „Mialatt beszéltem hozzá, unottan a körmeit piszkálta, föl sem nézett közben, blazírtan csak ennyit mondott: Erről szó sem lehet!” (Sebes i. m.: 89).

⁹⁵ *Sportbúrlap*, 1944. április 19.

⁹⁶ *Sportbúrlap*, 1944. május 24.

Eperjesi Ágnes Waldsee-kiállításra készült alkotása
(2B Galéria)